

Járolli József

PAULIK ISTVÁN, A GYULAI MÁRIA MÚZEUM ALAPÍTÓJA

A magyarországi katolikus közgyűjteményi hálózat egyik legfiatalabb intézménye a gyulai Szűz Mária Kegye- és Emléktárgyak Gyűjteménye, közismerten a Mária Múzeum. Anyagát nem szakértő néprajztudós, hanem egy gyulai nyugdíjas, Paulik István több éves szívós gyűjtőmunkával állította össze. A Mária tiszteletét szolgáló kegytárgyak múzeumban történő elhelyezésének ötlete nem Paulik Istvántól származik. Őt a Magyarországon már létező, a Bács-Kiskun megyei Petőfiszállás – Szentkút búcsújáró helyen alapított Mária gyűjtemény indította el a gyűjtés megkezdésekor. A fenti gyűjtemény Kátai Géza plébános szorgos gyűjtőmunkája révén jött létre, és ez a példa inspirálta Paulik Istvánt is arra, hogy egy a Szűzanyának tett fogadalom alapján maga is megpróbáljon hasonló gyűjteményt létrehozni. „Egy Máriának tett fogadalmam arra készítetett, hogy az Ő segítségét, imameghallgatását, közbenjárását valamiképpen megháláljam” – írta 1988 novemberében egyik levelében a Mária Múzeum létrehozásáért tett fáradozásai indoklásaként. Később egy rádió interjúban elmondta, hogy az enyészettől akarta megmenteni mindazokat a kegytárgyakat, amelyekre a nagyszülők, szülők halála után sok családban pusztulás várt.

Ki volt Ő, akit levelező partnerei, a múzeum anyagát megcsodáló látogatók „Mária-lovagjának” neveztek? Magáról mindig keveset beszélt, levelezése elejtett megjegyzései alapján árul el kiléteéről valamit. 1924. március 17-én Gyulán született, Paulik István kőfaragó és Képiró Margit gyermekeként. „Nagyon egyszerű és csak polgári iskolát végzett egyén vagyok” – vallotta önmagáról 1989-ben. Mária tiszteletét és a múzeum gondolatát még jobban megértjük egy másik levélrészletből: „Magam is hit nélkül voltam 1952-60 között. Aztán a jó Isten visszavezetett újból Hozzá. Azóta újból megtanultam nagyon mélyen és komolyan imádkozni. És amit esetenként kérek Mária közbenjárásával a jó Istentől, azt én hiszem, hogy megkapom.” A békéscsabai MÉH Vállalat átvevőjeként ment nyugdíjba, majd a gyulai Városi Tanács intézményeiben dolgozott. Gyűjtőmunkájában áldozatos segítője volt felesége, Márkus Zsófia. A múzeum továbbfejlesztésének gondolatával foglalkozva, váratlanul halt meg 1991. február 7-én, gyógyíthatatlan, súlyos betegségben.

Hagyatékában vaskos iratcsomó mutatja, hogy gyűjteményét kiterjedt levelezés útján hozta létre. Az első címekeket Juhász János akkori gyulai segédlelkésztől kapta, majd a kialakított személyes kapcsolatok útján újabb

címeket szerevezve kereste fel leveleivel az egyházi személyeket, a Mária tiszteletben buzgólkodó világiakat, gyűjteménye részére adományokért. 1986-ban az ismert magyarországi kegyhelyek (Csatka, Sümeg, Máriapócs, Márianosztra, Hajós, illetve a szomszédos Romániában lévő Csíksomlyó, Máriaradna), 1987-ben pedig Máriabesnyő, Maria-Zell plébánosainak, kolostorának írt, kegytárgyakat, ismertetőket kérve a megalapítandó Mária gyűjtemény számára. 1986 karácsonyán a Szeged-Csanádi egyházmegyéből győri püspökké kinevezett Pataki Kornéltól a győri Könnyező Szűzanya kegyképéről kért szentképet és ismertetést. (1987 januárjában meg is érkezett a püspöki küldemény.) Gyűjtőmunkájának lassan híre menvén nagyon sok adományozó juttatta el féltett kincseit Gyulára az ország minden tájáról. A múzeum jelenlegi anyagának nagyobbik részét azonban a szerzetes nővérektől, szerzetes papoktól, világi papoktól származó küldemények alkotják. Sikerült jó személyes kapcsolatokat kialakítani az országban működő, az idős szerzeteseket befogadó szeretetotthonok vezetőivel, akik révén a gyűjtemény számos magyar, de a világ távolabbi pontjairól származó Mária szobrot, olvasót kapott. Sokat segített főleg a kezdeti lépések megtételében Kátai Géza Petőfiszállás-Szentkútról, illetve Markója László a Veszprém megyei Kislőd plébánosa, aki saját jövedelmét nem sajnálva igen értékes, számos ritka kegytárgyat tartalmazó keresztmúzeumot hozott létre plébániáján.

1987 tavaszán a már meglévő kegytárgyakból az egyházközség Apor téri épületében lassan kezdett kifermálódni egy állandó kiállítás. Paulik István maga készíteti az egyszerű installációt, folyamatosan rendezi a beérkező kegytárgyakat. Mielőbb szeretné a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni kincseit. Egy évig tartott azonban, míg a gyűjteményből nyilvánosan bemutatható múzeum lett. Az egyházi közgyűjteményi hálózat szakértőivel kellett először is felvenni a kapcsolatot. Farkas Attila az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ titkára 1987. április 26-án kelt levelében tájékoztatja Bielek Gábor apátplébánost a közgyűjteményre alakítás lehetőségeiről. Még ugyanez év koraőszén Farkas Attila, Pálos Frigyes és Dávid Katalin megtekintette Gyulán a már meglévő kegytárgyakat és négy darab kivételével kiállíthatónak minősítette az anyagot. Az egyházközség képviselőtestülete novemberben tárgyalta a múzeummal kapcsolatos teendőket, határozatában Paulik Istvánt választotta meg a gyűjtemény vezetőjének és a gyűjtőmunka további folytatását kérte tőle. (A gyulaiak radnai búcsújárásával kapcsolatos kegytárgyak gyűjtését is feladatává tette, aminek lelkiismeretesen eleget is tett.) 1988. február 18-án elkészült a gyűjtemény tételes leltára (344 tételből állt ekkor), amely alapján, március 14-én megszületett az adományozó okirat, miszerint a gyűjtött anyagot a gyulai Római Katolikus Egyházközségnek adományozta. Az egyházközség elfogadván az adományt, gondoskodott annak szerve-

zett bemutatásáról, kötelezettséget vállalt arra, hogy a gyűjtemény mindig Gyulán marad és a látogatók rendelkezésére áll. Az állomány gyarapítását és rendezését az adományozóra bízta.

1988. május 28-án, szombaton délután a gyulai Szűz Mária Kegye- és Emléktárgyak Gyűjteménye néven hivatalosan is megnyílt Paulik István kis múzeuma. A megnyitó beszédet Farkas Attila érseki tanácsos, a Katolikus Gyűjteményi Központ titkára tartotta. „Olyan tárgyi emlékek ezek, – mondotta többek között – melyek a hívő közösség hétköznapi hitéről, vallásos, az egyszerű nép munkáját és pihenését ezernyi szállal átszövő transzcendens vonatkozásokról vallanak. A falusi szobák sublód oltáraitól, Bernadette Szép Asszonyának lelki hódításáról, a haldoklók mellé helyezett gyertyák túlvilági fényéről, az árvaságban, özvegységben egyedüli vigaszt jelentő átvért Szív szeretetéről tesznek tanúbizonytságot. Ezek a tárgyak nem készültek nemesfémből, nincs rajtuk próba és hitelesítő bélyeg. De így van ez jól! Ezért őszinte, ezért póztalan ez a népi hitvallás.” A megnyitó családi hangulatú szeretet vendégsége a Józsefvárosi-templom Rózsafüzér Társulata tagjainak önzetlenségét dicséri. (Róluk még más összefüggésben szólnunk kell.) A gyulai Mária Múzeum állandó kiállításának 1010 tétele a magyarországi kegytárgy kultúra különböző korszakait szemléletesen mutatja be. A gyűjtemény és a kiállítás törzsanyagát az elmúlt egy évszázad alatt készült Mária képek, szobrok, rózsafüzérek alkotják. A Szűzanya életéből vett jeleneteket (Angyali üdvözet, Szent Család, Mária halála) színezett metszeteken, naív olajnyomatokon, festett üvegeképeken megörökítve láthatja a látogató. (Az üvegeképek közül a szekszárdi németek körében használt 12 darabból álló úgynevezett „tükrös szentkép”-sorozat érdemel figyelmet, Korossy József és családja adománya.) A falra akasztott szentképek másik része a híres Mária kegyhelyek kegyképeinek, kegyszobrainak másolatai, nem ritkán azoké, amelyekhez a családból eljutott valaki. (A gyulaiak radnai búcsújárásának szentképei külön falitárlóban kaptak helyet.) A Mária szobrok gyűjteményének zömét a lourdes-i Szűzanya porcelánból, gipszből, műanyagból (világítással, illetve a lourdes-i forrás vizét tartalmazó Mária alakú tartóként) készült különböző méretű alakjaiból áll. A Lourdes előtti Mária ábrázolások zöme az ismert kegyhelyek szobrainak szabad másolata, változata. (Fúvott üvegből készült, belülről fém párával színezett szobrocskák, és egy a múlt század közepén készült, Németgyuláról bekerült csodálatosan ép viasz Madonna szobor érdemel figyelmet.) Néhány nagyon szép példány található a fából, porcelánból készült házi oltárokból is a gyűjteményben. (Máriát, a Golgotát, a Szent Családot ábrázolók.)

Az állandó kiállítás legfigyelemreméltóbb kollekciója a több mint fél-száz darabból álló rózsafüzér gyűjtemény. Nem csak az 1, 5, 15 tizedes és egyéb speciális Mária olvasók, hanem Szent József, Szent Antal olvasók is

vannak benne. Két érdekességre is fel kell hívunk a figyelmet. Schütz Klára Kalocsai Iskolanővér adománya az a velencei kristály üvegből készült, különlegesen szép rózsafüzér, amelyik Mindszenty bíboros hercegprímás ajándékaként került tulajdonosához, még az amerikai nagykövetségen töltött éveiből. A másik Lourdes-ből származó úgynevezett egytizedes olvasót Stefán László püspök ajándékozta egy jászberényi nővérnek, keresztjében miniatűr üvegcsé lourdes-i vizet rejt. Szerepel a gyűjteményben a helyi Rózsafüzér Társulat közös olvasója is, amelyet az elhunyt társulati tag koporsójára helyeztek a temetésén. A Szentföldről, Fatimából, Lourdesből származó 5 tizedes olvasók ugyancsak megtalálhatók a kollekcióban, amelyek értékét származási helyeik adják meg. A rózsafüzér keresztjében szentek ereklyéit is elhelyezték. Ilyen ereklyés keresztből 5 darabot őriz a gyűjtemény.

Az alapító közel ezer darab kis méretű, imakönyvbe helyezhető szentképet gyűjtött össze. Ebből csak a legértékesebb darabokat helyezte el a kiállításon, (XVIII. századi metszetes szentképek: Szentháromság, Szepľőtelen fogantatás, Nepomuki Szent János; az első világháború idejéig gyakori úgynevezett csipkés szelű szentképek) nagyobb része feldolgozásra vár. E szép kollekcióban sajátos helyet foglalnak el a búcsújáró helyekről származók. A gyulaiak említett radnai búcsújárásaiból is számos magyar és német nyelvű radnai szentkép került a múzeumba.

Gazdag a kegyérmek gyűjteménye is, amelyek nagyobb része híres búcsújáró helyekről származik, de helyet kapott itt az úgynevezett Csodás Érem, és a legújabb rosa Mystica érem is.

Külön érdemes említést tennünk az ima- és énekeskönyvek, lelki olvasmányok, katolikus kalendáriumok, töredékes újság és folyóiratpéldányok így is értékes gyűjteményéről. A magyar nyelvűek mellett a gyulai német-ség által használt gótbetűs, helyben szerkesztett példány is van, sőt szlovák, horvát, de még cigány nyelvű is. Külön vitrinben kapott helyet a 140 bélyegből álló kollekció, amely csak Mária ábrázolásokat tartalmaz.

A magyar szakrális néprajzi anyag mellett az állandó kiállítás és a gyűjtemény raktárban lévő egyéb darabjai az egyetemes egyház Mária tiszteletének beszédes dokumentumai. Számos külföldi, az európai kegyhelyekről, de a missziós munkát végző szerzetes nővérek és szerzetesek áldozatkészségéből számos Fülöp-szigeteki, zairei, kanadai, kínai, indiai eredetű Máriát ábrázoló kegytárgy is szerepel a kiállításon. E külföldi eredetű tárgyi anyag a Mária tisztelet interetnikus kapcsolataira is fényt vet, értékes kutatási anyag lehet.

A Mária gyűjtemény tehát nem elsősorban a szakrális néprajzi kutatás módszeres gyűjtőmunkája alapján jött létre, hanem egy jószándékú, Mária tisztelő autodidakta fáradozásainak eredményeként. A gyűjtemény bizonyos esetlegesség mellett mégis jól reprezentálja a Mária tisztelet kegy-

tárgy anyagának sokféleségét. Ezek egy része még nem tart számot a kutató érdeklődésére, kora, anyaga, illetve a vele kapcsolatos ájtatossági formák újszerűsége miatt. Később azonban ezek a tárgyak és a velük kapcsolatos ájtatosságok a tudományos érdeklődés homlokterébe kerülhetnek. A múzeumi anyag jellege jól tükrözi a katolikus kegytárgykultúra megítélésének azon sajátosságát, miszerint csak a nemesebb anyagokból, művészileg kvalitásosan megfogalmazott kegytárgyak képviselnek értéket, illetve a származási hely tehet művészileg kevésbé értékes kegytárgyat figyelemre méltóvá. A nép körében használt egyszerű, sokszor talán giccsesnek minősített kegytárgyak a szakrális néprajzi kutatást sem minden esetben érdekelték, így Paulik István ezzel az eklektikus gyűjteménnyel számos egyébként elkallódásra ítélt darabot mentett meg. (A kvalitásos kegytárgyak mellett még Lékai László bíboros, kezdeményezésére megindult az egyházi közgyűjteményekben a szakrális néprajzi anyag gyűjtése is, így a korábbi egyoldalúság előnyösen megváltozott.)

Amint már említettük, a múzeum anyagának jelentős hányada szerzetes nővérek és szerzetes papok adományai alapján állt össze. A Mária tiszteletre jellemző kegytárgyanyag mellett, több esetben a rend által használt rózsafüzért, zsolozsmát, imakönyvet, fogadalmi emléktárgyakat is átadtak a múzeumnak. Ez adta az ötletet ahhoz, hogy a múzeum továbbfejlesztésére érdemes lenne a Magyarországon 1950 előtt működött szerzetesrendek tárgyi emlékeit külön kiállításon bemutatni. 1988-ban, amikor még Paulik István hozzákezdett a rendek tárgyi anyagának módszeres gyűjtéséhez, még nem volt világos, hogy az 1950-ben működési engedélyüktől megfosztott rendek újramezhetnek tevékenységüket, így közhasznú munkájuk emlékének megőrzése mindenképp indokoltnak látszott. Időközben azonban csaknem valamennyi korábban hazánkban működött férfi és női szerzetes közösség újramezde nyilvános működését, azonban az általuk viselt mai szerzetesi ruházat nem azonos az 1950 előttivel, emiatt a kiállítás létrehozása továbbra is indokolt maradt. Az egyes férfi és női szerzetes közösségek tagjait 50 centiméter magas, a rend jellegzetes ruhájába öltöztetett babákon mutatja be a múzeum másik állandó kiállítása, a tárlókban pedig a rendek életének tárgyi emlékei sorakoznak. A babák és az installáció elkészítésének fedezetét az Actio Catholica, a Művelődési Minisztérium és a Soros Alapítvány anyagi támogatása tette lehetővé. 1990. október 7-én, a gyulai őszi Virágbúcsú vasárnapján Weismahr Béla jezsuita páter ünnepi beszédével nyílt meg a két helységgel kibővített múzeum új kiállítása. (A TV Híradó képes összeállításban számolt be az eseményről még aznap este, majd október 26-án a Kossuth Rádió Szeretetszolgálat című műsora sugározta a Paulik Istvánnal készített interjút.)

Élete utolsó hónapjaiban a győri püspökként mártírhalált halt egykori gyulai plébános, Apor Vilmos emlékét készült újabb, már szerényebb mé-

retű kiállítás megrendezésével megörökíteni. E tervét már nem tudta megvalósítani. Múzeuma ma is működik, az idei év második felétől kapott jelentős állami támogatás lehetővé teszi állandó teremőr alkalmazását, és a rendszeres naponkénti nyitvatartást.

Paulik István nemcsak fáradhatatlan múzeumszervező, de az egyház-község hitéletének is aktív részese volt. A képviselőtestület tagja, vasárnaponként, ünnepeken, az adventi rorate miséken szívesen ministrált mindkét templomban. Nagyböjtben keresztúti ájtatosságot vezetett. A gyulai Józsefvárosi Szent József templom Rózsafüzér Társulatának tagjaként élete utolsó éveiben esztendőnként két zarándoklatot vezetett jórészt ismert Mária kegyhelyekre. 1988-ban Mátraverebélyen, a következő évben Bátaszéken, majd Solymáron, 1990-ben Kalocsán és Hajóson, majd a híres Mátra vidéki Fallos-Hasznos búcsújáró helyen fordult meg a társulat tagjaival. A romániai viszonyok megváltozásával 1990-ben eljutott társulati zarándoktársaival a gyulaiak egykori kedvelt búcsújáróhelyére, az Arad melletti Máriaradnára. Mindenünnen újabb kegytárgyakkal felszerelve tért meg, tovább gyarapítva a már meglévő Mária anyagot. A zarándoklatok lelki programját is ő állította össze, indulás előtt az illetékes plébánosnak írt levelében gondosan elsorolta, mit kér. Szentmisét hallgattak minden esetben a kegytemplomban, keresztutat, közös rózsafüzér imát végeztek. Búcsújáró élményeit kedves levelezőpartnereivel is szívesen megosztotta, sohasem titkolva el azt a nagy lelki hasznot, amit egy-egy útjuk jelentett.

Sokat tett az úgynevezett Csodás Érem és a Zöld Skapuláré elterjesztéséért. (A Zöld Skapulárét betegágyán is szinte az utolsó pillanatig viselte.) Buzgólkodásának köszönhető az Olaszországból származó Rosa Mystica tisztelet gyulai elterjesztése. Többszöri levélbéli tájékozódás után 1989. augusztus elején a Titkos Értelmű Rózsa tiszteletének elterjesztésén fáradózó, az NSZK-ban működő szervezettől megkapta a B. 5824 sorszámú Rosa Mystica szobrot, rózsafüzért és magyar nyelvű imafüzetet. Szeptember elsejétől a Rózsafüzér Társulat vezetőivel történt megegyezés alapján a Rosa Mystica rózsafüzért, illetve az imafüzet napi imádságát a tagok egyes csoportokban vagy magánájtatosságként végzik. Minden hónap 13. napján szentmisét mutat be a Társulat Rosa Mystica tiszteletére, majd közösen előimádkozzák az imafüzet napi imádságát és a Rózsafüzért. A kegy-szobor a Szent József-templom Szent Vendel oltárán kapott helyet. Az 1989 szeptemberében Solymárra szervezett zarándoklatra magukkal vitték a nemrég kapott szép szobrot. A Rosa Mystica tisztelet részleteire e helyütt nem tudunk kitérni, ismertetése már magyar nyelven is hozzáférhető. Az ájtatosságok központi gondolata az engesztelés, amit a Szűzanya Lourdesban, Fatimában is kért Bernadettől, illetve a fatimai gyermekektől.

Gyűjteménye rendhagyó módon jött létre, a szabályos múzeumi követelményeknek sem felel meg mindenben. Az egyes tárgyak dokumentálá-

sa levelezése alapján utólag lehetséges, bár az utolsó években már maga is tudatosan törekedett erre. Két ujjával fáradhatatlanul kopogta öreg írógépén a leveleket a világ minden tájára, ahonnan kegytárgyakat remélt. Koppott kék Trabantjával sok száz kilométert tett meg, hogy egy-egy szobrot, olvasót, képet megszerezzen gyűjteménye számára. Fogadalmát teljesítve térhetett meg Teremtőjéhez.

ISTVÁN PAULIK, DER STIFTER DES MARIENMUSEUMS IN GYULA

JÓZSEF JÁROLI

István Paulik, der in Gyula lebende Rentner begann von der Mitte der 1980er Jahre an die Heilige Jungfrau darstellenden Devotionalien, Rosenkränze, Briefmarken zu sammeln. Entsprechend seinem Gelübde brachte er eine Sammlung zustande, die zur Grundlage der am 28. Mai 1988 in Gyula eröffneten ständigen Ausstellung: „Heilige Jungfrau Devotionalien- und Denkmälersammlung“ wurde.

Die im Gebäude der römisch-katholischen Pfarrei auf den Apor-Platz 11. eingerichtete Ausstellung stellt den Besuchern mehr als tausend Maria darstellende Heiligenbilder, Statuen, Briefmarken und Rosenkränze vor. Die Kollektion enthält – aus Großmütigkeit vieler in Ungarn und in Ausland lebenden Spender – ein reiches Devotionalienmaterial der heimischen und der allgemeinen Marienverehrung.

Die andere ständige Ausstellung der Sammlung stellt den Mönchsorden ein Denkmal, die vor 1950 in Ungarn wirkten. Auch ihr reiches Material sammelte István Paulik zusammen durch Spenden der bei uns und in zahlreichen Ländern der Welt lebenden Mönchen und Nonnen. Seit der feierlichen Eröffnung am 7. Oktober 1990 ist das die einzige in öffentlicher Sammlung vorgestellte Ausstellung dieser Art in Ungarn.

Neben seiner Sammlerarbeit organisierte István Paulik regelmässig Wallfahrten für die Mitglieder der Rosenkranzgesellschaft der josefstädtischen Kirche, derer Reihe auch er beirat. In Gyula fing die Rosa Mystica-Verehrung infolge seiner Ansätze an. Er erwarb die berühmte Rosa Mystica-Statue für die Gyulaer josefstädtische Kirche. Am 7. Februar 1991 ist er unerwartet an einer schweren, unheilbaren Krankheit gestorben. Sein Museum ist seitdem eine öffentliche Sammlung mit offiziellen Wirkungserlaubnis geworden.